

Nr 180.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statens
bosättningslån; given Stockholms slott den 6 mars
1942.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Gustav Möller.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 6 mars 1942.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet, anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t på min hemställan dels under femte huvudtiteln, punkterna 24 och 25, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1942/43 beräkna till statens bosättningslån: ersättning åt ortsombud ett förslagsanslag av 27,000 kronor och till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken ett förslagsanslag av 50,000 kronor,

dels ock under kapitalbudgeten, statens utlåningsfonder, punkten 5, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för nämnda budgetår till statens bosättningslånefond beräkna ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor.

Anledningen till att definitiva anslagsberäkningar icke framlades i statsverkspropositionen var den, att jag då ännu icke varit i tillfälle att taga ställning till ett av *besparingsberedningen* under hösten 1941 framlagt förslag om ändrade bestämmelser beträffande den statliga bosättningslåneverksamheten. Sedan sistnämnda förslag numera varit föremål för prövning, ber jag att få till behandling upptaga detta förslag ävensom därmed sammanhängande anslagsfrågor.

1. Gällande bestämmelser m. m.

Sedan 1937 års riksdag beslutat inrättandet av en statens utlåningsfond, benämnd statens bosättningslånefond, har Kungl. Maj:t den 30 september 1937 utfärdat kungörelse (nr 809) om statliga bosättningslån. Denna kungörelse har sedermera undergått smärre ändringar genom kungörelserna den 27 maj 1938 (nr 204), den 10 mars 1939 (nr 94) och den 16 maj 1941 (nr 281). De bestämmelser, som numera gälla i ämnet, äro i huvudsak följande.

Trolovade eller äkta makar kunna på ansökan erhålla bosättningslån för inköp av möbler eller andra bosättningsföremål, vilkas anskaffande föranledas av äktenskapets ingående.

Bosättningslån utgår av statens bosättningslånefond, som förvaltas av riksbanken.

Såsom villkor för erhållande av bosättningslån gäller:

a) att de lånesökande äro i behov av medel för anskaffandet av erforderliga bosättningsföremål,

b) att lånets upptagande är tillrådligt med hänsyn till de lånesökandes egna villkor och intressen,

c) att de lånesökande tecknat sjukförsäkring, som kan anses tillräcklig med hänsyn till deras ekonomiska villkor, eller i annan ordning skaffat sig liknande trygghet,

d) att de lånesökande gjort sig kända för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet ävensom, i den mån betingelser härför förelegat, ådagalagt sparvilja, samt

e) att, där de lånesökande äro äkta makar, särskilda omständigheter föranlett dem att först efter äktenskapets ingående göra låneansökningen.

Då särskilda skäl därtill äro må bosättningslån beviljas lånesökande, oaktat de icke uppfylla det under c) stadgade villkoret.

Låneansökan av äkta makar skall avlämnas inom sex månader från äktenskapets ingående. I ömmande fall må dock ansökan, som avlämnats senare, upptagas till prövning.

Bosättningslån må ej beviljas till högre belopp än 1,000 kronor. Sådant lån skall förräntas efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot, som

fastställes av Kungl. Maj:t. För lån, som utelämnas under innevarande budgetår är räntan bestämd till 4 procent. Bosättningslån skall amorteras i sådan ordning, att lånet är återbetalat senast fem år efter utlämnandet. Amortering och ränta skola erläggas var tredje månad, där ej på grund av särskilda omständigheter annat bestämmes.

Ansökan om bosättningslån göres å en av riksbanken fastställd blankett och inlämnas till ett särskilt ortsombud i den kommun, där mannen är bosatt.

Såsom sådant ortsombud fungerar inom varje kommun en av kommunen för en tid av två år vald person. Ortsombudet har att å ansökningshandling teckna yttrande dels rörande riktigheten av de uppgifter, som meddelats av sökandena och dels i de andra hänseenden, som angivas i ansökningsblanketten. Äro sökandena bosatta inom skilda kommuner skall ombudet därefter översända handlingarna till ombudet i den kommun, där kvinnan är bosatt, och skall jämväl sistnämnda ombud yttra sig i ärendet.

Det ortsombud, som sist handlagt ärendet, skall därefter utan dröjsmål översända handlingarna till riksbankskontoret för det länedistrikt, inom vilket sökandena ämna efter giftermålet vara bosatta.

Sedan handlingarna inkommit till riksbanken, beslutar banken i ärendet.

Förfallen ränta och amortering skola inbetalas till riksbanken. Banken äger medge uppskov med betalning av ränta och amortering.

Avlider låntagare och skulle därefter lånets återbetalning bereda synnerlig svårighet för den andre låntagaren, eller, där sådan icke finnes, för den avlidnes efterlevande, kan Kungl. Maj:t på hemställan av riksbanken medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet med avseende å statens hela återstående fordran eller del därav. I dylikt fall eller då eljest ingen eller ringa utsikt finnes, att lån kommer att återbetalas, kan Kungl. Maj:t på hemställan av riksbanken meddela beslut om avskrivning.

Under vissa förutsättningar kan riksbanken besluta, att beviljat lån skall uppsägas till omedelbar betalning.

Kungl. Maj:t har vidare den 30 september 1937 utfärdat kungörelse (nr 810) angående ersättning åt ortsombud för yttranden över ansökningar om statliga bosättningslån. Enligt denna kungörelse äger ortsombud att av statsmedel utfå ersättning med tre kronor för varje ansökan, varöver ombudet yttrat sig, dock att, där jämväl annat ortsombud yttrat sig över ansökningen, ersättningen utgår med allenast två kronor.

För sitt bestyr med bosättningslånen erhåller jämväl riksbanken särskild ersättning. Sälunda äger riksbanken uppbära ersättning med 5 kronor för varje behandlad ansökning. Vidare uppbär riksbanken ersättning för bankens kostnader för indrivning av till betalning förfallna bosättningslån dels med 10 kronor för varje till indrivning genom riksbankens ombudsmän överlämnat lån, dels ock ersättning för de särskilda utgifter, som banken fått vidkännas i samband med indrivningen. Slutligen erhåller riksbanken gottgörelse för vissa smärre kostnader, som förorsakas riksbanken för annonsering och annan upplysningsverksamhet beträffande lånen.

Såsom nämnts beslöt 1937 års riksdag inrättandet av statens bosättningslånafond. Samma års riksdag anvisade för budgetåret 1937/38 såsom kapital för fonden under utgifter för kapitalökning, rubriken statens utlåningsfonder ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor. För budgetåren 1938/39, 1939/40, 1940/41 och 1941/42 hava sedermera å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder till ifrågavarande ändamål anvisats reservationsanslag å respektive 6,000,000, 5,000,000, 4,000,000 och 3,000,000 kronor. De för låneverksamheten anvisade anslagen uppgå alltså sammanlagt till 20,000,000 kronor.

Kostnaderna för ersättning åt ordsombuden bestridas från ett under femte huvudtiteln uppfört förslagsanslag rubricerat statens bosättningslån: ersättning åt ordsombud, vilket anslag för budgetåret 1941/42 upptagits till 27,000 kronor.

Slutligen bestrides den ersättning som tillkommer riksbanken för dess bestyr med bosättningslånen från ett likaledes under femte huvudtiteln anvisat förslagsanslag, som benämnts statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken. Detta anslag har för löpande budgetår upptagits till 50,000 kronor.

2. Besparingsberedningens förslag.

Besparingsberedningen har till en början — på basis av vad riksbankens huvudkontor efter hörande av avdelningskontoren meddelat beredningen i skrivelse den 30 maj 1941 — lämnat *vissa uppgifter rörande ifrågavarande låneverksamhet* m. m.

Enligt dessa uppgifter föranleddes avslag å låneansökning bland annat av ordsombuds avstyrkande, lånesökandes oriktiga uppgifter, bristande ekonomisk skötsamhet, för hög ålder, sådan sjukdom som kunde anses väsentligen nedsätta lånesökandens möjligheter att återbetala lånet, mycket låg eller alltför hög inkomst. Om de sökande ansåges kunna erhålla hjälp av anhöriga i form av borgen, hänvisades de att söka avbetalningslån. Villkoret för att högsta medgivna lånebelopp, 1,000 kronor, skulle beviljas, vore att de lånesökande kunde beräknas få en viss minimiinkomst, cirka 3,000 kronor i stad och på landsbygden lägre belopp, samt hade relativt fast anställning och ordnad ekonomi. I den mån kvinnan hade avlönad anställning, minskades fordringarna på mannens inkomst.

Någon övervakning från riksbankens eller ordsombudens sida av att lånen användas för avsett ändamål äger icke rum. På fråga av beredningen huruvida praktiska möjligheter funnes att anordna effektiv kontroll härav från riksbankens eller ordsombudens sida, hade riksbanken i förenämnda skrivelse meddelat följande.

Flertalet av riksbankens avdelningskontor hade frambållit, att en dylik kontroll skulle bliva alltför betungande. Redan nu föranleddes bosättningslånen mycket arbete. Svårigheter skulle också uppstå därigenom, att låntagarna inköpte sitt bohag på olika håll, bland annat på auktioner. Däremot syntes man på många håll betrakta en dylik kontroll såsom mycket önskvärd.

Ett kontor (Linköping) hade påtalat, att möbelhandlare ofta förmådde låntagare till onödigt kostsam och lyxbetonad bosättning. Det skulle ej heller enligt kontorens mening vara rimligt att av ortsombuden begära att de skulle utföra sådan kontroll, i varje fall icke utan en väsentlig höjning av deras arvoden. Kvalificerade kommunalmän, vilka ofta visat sig vara särskilt lämpliga då det gällde att avgiva omdömen för prövning av låneansökningar, torde knappast heller vilja ställa sig till förfogande, om en dylik mera ingående kontroll skulle fordras från deras sida. Ett kontor (Malmö) hade uppgivit sig i tvivelaktiga fall ha träffat avtal med ortsombudet om införskaffande av låntagarens fullmakt för ombudet att uppbära och till vederbörande leverantör utbetala beviljad lånesumma.

Vid huvudkontoret hade preliminärt diskuterats ett förslag att utbetala beviljade lån icke till lånesökanden utan till leverantören mot av leverantören utställd kvitterad räkning eller att utlämna lånet i form av lämpliga betalningsanvisningar, som den lånesökande kunde använda för betalning hos leverantör, som av riksbanken godkänts. Genom dylikt förfarande skulle viss garanti kunna vinnas för att utgiven lånesumma komme till avsedd användning, om möjligt också viss garanti för att endast redbara leverantörer komme att utnyttjas. Förfarandet skulle emellertid säkerligen bliva alldeles för tungt för riksbanken, om det skulle avse hela lånesumman och sålunda tillämpas beträffande inköp av ett stort antal relativt billiga förbrukningsartiklar. Det torde vara uteslutet, att riksbanken skulle kunna inlåta sig på kontroll av inköpsens beskaffenhet med hänsyn till kvalitet och ändamålsenlighet.

Rörande förfarandet vid beviljande av anstånd med erläggande av ränta och amortering har beredningen inhämtat, att kortare anstånd i allmänhet beviljades på sökandens begäran utan särskild utredning. För längre anstånd erfordrades särskilda skäl. Ansåges av låntagaren lämnade uppgifter trovärdiga, beviljades anstånd i regel utan särskild kontroll. I tveksamma fall satte sig avdelningskontoret i förbindelse med ortsombudet, arbetsgivare eller annan lämplig person. Vid längre anstånd uppmanades låntagare i regel att styrka sina uppgifter om orsaken till begäran om anstånd. I många fall anlätades ortsombudet för kontroll av uppgift från låntagaren. Begäran om anstånd avsåg i allmänhet såväl ränta som amortering. Ofta befunnas låntagare villiga att betala räntan för att visa sin goda vilja.

Om förfarandet vid indrivning av förfallet men ej guldet belopp hade riksbanken meddelat följande.

Till en början anmodades gäldenärerna att inom viss tid (8 dagar) inkomma med förslag till uppgörelse om skuldens reglerande, eventuellt genom månatliga avbetalningar å lämpligt belopp. Därest sådan uppgörelse träffades, ansåges, så snart försummade amorteringar efter hand reglerats, lånet icke längre vara på indrivning beroende, varför detsamma återställdes till huvudkontorets låneavdelning respektive vederbörande avdelningskontor för amortering i vanlig ordning.

Därest emellertid gäldenärerna icke låte sig avhöra, krävdes de ånyo och erinrades därvid, att lånet av statsmedel lämnats till hjälp vid deras bosättning utan annan säkerhet än förtroendet till deras personliga vederhäftighet och vilja att göra rätt för sig, detta i syfte att söka förmå dem inse det vara en hederssak att betala lånet. Samtidigt erbjödes de ånyo att på förmånliga villkor månatligen reglera skulden.

Skulle ej heller detta leda till uppgörelse, anmodades vederbörande orts

ombud för statliga bosättningslån respektive bankens avdelningskontor att verkställa undersökning rörande gäldenärernas ekonomiska förhållanden och att i övrigt inhämta upplysningar, vilka kunde vara av betydelse för bedömning av frågan om fortsatta indrivningsåtgärder (lagsökning m. m.).

Erhölles därvid upplysning, att gäldenär innehade fast arbetsanställning och tillika möjlighet syntes föreligga att genom utmätning i avlöning efter hand uttaga fordringen, lagsöktes gäldenären för erhållande av därtill erforderligt utslag.

I övrigt iakttoges numera enligt vad riksbankens direktion i fråga om indrivning föreskrivit, dels att utmätning för uttagande av utdömt belopp borde ske endast i sådana fall, där det kunde antagas, att värdslöshet eller tredska från låntagarens sida föreläge och att utmätningbara tillgångar funnes, dels ock att utmätning i regel icke borde gälla möbler och husgeråd.

Beträffande lån, vilka behandlats enligt de för indrivning gällande bestämmelserna utan att likvid erhållits, ålåde det ombudsmannen — om icke särskilda omständigheter föranledde att lånet omedelbart föresloges till avskrivning — att en gång årligen under de två följande åren genom kontoret eller genom det allmänna ombudet å den ort, där låntagaren vore bosatt, undersöka låntagarens betalningsmöjligheter och vilja att fullgöra sin förpliktelse. Om det därvid visade sig, att utsikt icke funnes att erhålla betalning för lånet eller del därav, borde anmälan göras till fullmäktige för provning, huruvida framställning om avskrivning borde ske.

Besparingsberedningen meddelar vidare, att intill den 30 november 1940 utlämnats 22,384 statliga bosättningslån. Av dessa vore 5,157 nödlidande. Beträffande 4,388 av de nödlidande fordringarna hade riksbanken beviljat anstånd på grund av inkallelse till beredskapstjänstgöring eller av annan orsak, medan i 769 fall anstånd ej beviljats. I 692 fall hade lånen överlämnats till riksbankens ombudsmän för indrivning. Sedan förfallna amorteringar indrivits, hade 97 lån återförts till respektive huvud- eller avdelningskontor för fortsatt amortering enligt den ursprungligen fastställda planen. Å kvarstående 595 på indrivning beroende lån hade genom inbetalningar av smärre belopp (5—20 kronor) inbetalats tillhopa 14,361 kronor, vartill komme räntor till relativt stora belopp. Lagsökningsåtgärder hade vidtagits beträffande 225 lån.

Med avseende å ortsombuden anför beredningen, att deras huvudsakliga åliggande vore att avgiva yttrande över låneansökningar, men att de även anlidades då oregelbundenheter förekomme i lånens skötsel. Någon övervakning från riksbankens sida av deras verksamhet ägde icke rum, ehuru av dem lämnade uppgifter i vissa fall jämfördes med upplysningar, som inhämtades direkt från arbetsgivare och andra.

Riksbanken hade meddelat, att det endast i mycket ringa antal fall förekommit, att ortsombud av sagt sig sitt uppdrag.

Besparingsberedningen har härefter framlagt förslag till vissa ändringar med avseende å ifrågavarande låneverksamhet.

Ett av beredningens förslag avser vinnande av ökad kontroll beträffande lånens användning. Beredningen anför härom.

Från många håll hade anmärkts att statens bosättningslån ofta icke kommit till den användning som varit avsedd, då institutet infördes såsom ett led i den statliga befolkningspolitiken för att underlätta bosättning vid nybildning

av äktenskap. Det syntes besparingsberedningen som om dylika klagomål i stor utsträckning kunde grundas på den brist på kontroll, som föreläge beträffande denna hjälpform.

Visserligen skulle ansökning om bosättningslån även innehålla en inköpsplan. Sökandena skulle sålunda å ansökningsformuläret teckna en specifikation å nyanskaffningen i vad den avsåge större möbler samt angiva beräknad kostnad för dessa möbler och annan nyanskaffning. Men ehuru nämnda uppgifter lades till grund vid beviljandet av låneansökningen funnes icke några garantier för att inköpen skedde efter den angivna planen. Ett av riksbankens avdelningskontor hade också meddelat, att sådan låneansökan, som upptog förslag till inköp av lyxmöbler, visserligen avsges, men att följden blivit att möbelhandlarna dikterade ett förslag till ansökan och sålde efter ett annat. Att fall förekommit, då lånat belopp över huvud icke använts för bosättningsändamål, vore känt genom dagspressen och hade även framhållits i vissa yttranden.

Beträffande social verksamhet gällde att det allmänna noggrant måste följa hjälpbehovet. När hjälpverksamheten dreves utan aktgivande på om den fyllde ett socialt behov, riskerade den mycket lätt att bringas i vanrykte även i de delar, där den kunde tjäna ett stort ändamål. I de fall, där bosättningslånen endast lockade till lättsinnigt utökande av skuldsättningen vid ett äktenskaps ingående, vore det uppenbart att de direkt motverkade sitt eget behjärtansvärda syfte.

Det syntes därför beredningen som en angelägenhet av första ordningen att tillse att syftet med denna låneverksamhet bevarades. Endast för bosättningen nödvändiga artiklar borde ifrågakomma till inköp. Den kontroll, som erfordrades för att de upplånade medlen komme till avsett ändamål, torde kunna äga rum i den formen att lånesumman, eller i varje fall den väsentliga delen av densamma, utbetalades mot av leverantören utställd kvitterad räkning, som av läntagaren attesterades.

Med avseende å ortsombuden ifrågasätter beredningen, att de i fortsättningen skulle utses av statlig myndighet. Beredningen uttalar sig i ämnet på följande sätt.

Ortsombudens verksamhet vore givetvis av stor betydelse för utfallet av lånerörelse. Det torde också kunna antagas, att de starka variationerna av antalet nödlidande lån i förhållande till antalet beviljade lån i viss mån berodde på olika kvalifikationer hos ombuden. Med hänsyn därtill kunde beredningen icke finna de nuvarande bestämmelserna om tillsättande av ortsombud nöjaktiga. Det funnes i själva verket ingen anledning till att en av kommun vald person inom denna verksamhet skulle fungera såsom det allmännas ombud. Kommunerna bidroge på intet sätt till denna hjälpforms finansiering och toge därför ingen risk av en slapp och felriktad lånepraxis. Det syntes därför riktigast, att riksbanken såsom långgivare själv tillsatte ortsombuden. Skulle riksbanken icke anse sig förfoga över härför erforderlig personkännedom, borde enligt beredningens mening uppdraget att tillsätta ombuden lämnas åt länsstyrelserna. Ortsombuden skulle därigenom erhålla en fastare ställning gentemot klientelet och verksamhetens statliga karaktär på ett ändamålsenligt sätt understrykas.

Skulle åter ortsombuden i fortsättningen förbliva kommunala förtroende-män, borde ett samband skapas mellan det kommunala intresset och statsintresset. I detta avseende kunde statens bostadsanskaffningslån tjäna som förebild. Dylika lån finge nämligen icke beviljas med mindre vederbörande kommun åtog sig att svara för viss del av den förlust, som uppkomme genom försummad inbetalning av ränte- eller annuitetsbelopp. På denna väg skulle även en förbättring i fråga om kontrollen kunna komma till stånd.

Rörande indrivningen av till betalning förfallna räntor och amorteringar anför beredningen slutligen.

Det borde stå klart för låntagaren, att återbetalningen av bosättningslån icke vore en sak, som finge försummas annat än i sådana fall, där verkligt ömmande omständigheter såsom inkallelse till militärtjänst, sjukdom etc. förelåge. Besparingsberedningen hade fått det intrycket, att riksbanken skötte indrivningen av förfallna belopp med stor varsamhet. Beredningen ville emellertid framhålla angelägenheten av att den bedreves även med fasthet. Bosättningslånen vore avsedda för de skötsamma och ordentliga; begränsades betalningsskyldigheten till att gälla dem under det att den eftersattes för de oordentliga, innebure detta en oavsiktlig premiering av de senare. Indrivningen av förfallna belopp borde därför effektiviseras gentemot låntagare, som utan giltig anledning försummade att fullgöra sina förpliktelser.

3. Vissa andra förslag och framställningar.

I en den 28 oktober 1941 dagtecknad skrift hava *svenska slöjdföreningen, samverkande bildningsförbunden, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika-Bremerförbundet, svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund, förbundet av Sveriges kristliga förening för unga kvinnor, statens inspektris för lanthushållsskolorna och statens instruktör i hemslöjd* gjort framställning om sådan ändring av bestämmelserna för bosättningslånen amortering, att varje inom äktenskapet fött barn skulle medföra en viss nedsättning av lånesumman.

Vidare har *svenska slöjdföreningen* — med instämmande av ett antal organisationer m. fl. — i en likaledes den 28 oktober 1941 dagtecknad framställning hemställt dels om uppdrag åt föreningen att på statens bekostnad ordna en konferens med två av ortsombuden från vart och ett av landets tjugusex bosättningslänedistrikt, dels om ett anslag av 15,000 kronor för utarbetande och tryckning av en lämplig broschyr rörande bosättningslånen samt för en i Stockholm på försök anordnad rådgivningsverksamhet i samband med dessa lån, därvid 10,000 kronor beräknats för broschyren och 5,000 kronor skulle användas till rådgivningsverksamheten.

4. Yttranden.

I anledning av besparingsberedningens förslag hava fullmäktige i riksbanken avgivit yttrande.

Vidare hava utlåtanden över besparingsberedningens förslag ävensom fullmäktiges i riksbanken berörda yttrande avgivits av statskontoret, socialstyrelsen och 1941 års befolkningsutredning. Sistnämnda utredning har tillika avgivit yttrande över förenämnda den 28 oktober 1941 dagtecknade framställningar av svenska slöjdföreningen m. fl.

Fullmäktige i riksbanken anmärka till en början, att man av besparingsberedningens uttalanden kunde få den uppfattningen, att utlämnade bosättningslån ofta missbrukades av vederbörande låntagare, men att riksbankens erfarenhet av ifrågavarande låneverksamhet icke givit stöd för en dylik uppfattning. Fullmäktige anföra härom följande.

Visserligen hade det förekommit fall, då uppburna lånemedel använts antingen för ändamål, för vilka medlen ej varit avsedda, eller till inköp av sådana bosättningsartiklar, vilka med hänsyn till låntagarnas ekonomiska ställning varit för dyrbara eller att betrakta såsom mer eller mindre lyxartade. Dessa fall torde emellertid i förhållande till det stora antal lån, varom här vore fråga, utgöra undantag. Det vore dock förklarligt att dessa fall kommit att ådraga sig en uppmärksamhet i pressen och bland allmänheten, som vore ägnad att giva en i någon mån missvisande föreställning om låneverksamhetens ändamålsenlighet i dess nuvarande form. Även om fullmäktige icke ägde belägg här för, hölle fullmäktige för troligt, att det vore förhållandevis vanligare att låntagare gjorde inköp, som kunde betraktas såsom opraktiska, eller finge betala alltför höga priser och att de alltså till följd av oförstånd icke förmådde utnyttja erhållet lån på bästa sätt.

Rörande de åtgärder, som kunde vidtagas till vinnande av bättre kontroll över lånens användning, uttala sig fullmäktige härefter sålunda.

Fullmäktige delade beredningens uppfattning om önskvärdheten av dels att de relativt fåtaliga fall, då utlämnade bosättningslån missbrukades, för framtiden kunde undvikas och dels att man kunde åstadkomma bättre möjligheter att hjälpa dem till rätta, som icke förmådde använda lånemedlen på bästa sätt. Den skärpta kontroll, som därvid skulle förutsättas, borde avse dels uppgörande av den plan rörande avsedda inköp av möbler m. m., som det åläge lånesökande att avlämna, och dels kontrollen över att denna plan sedan följdes samt att lånemedlen verkligen komme till användning härför. Förstnämnda prövning skulle ersätta den i allmänhet summariska granskning av lånesökandes inköpsförslag, som nu verkställdes av vederbörande ortsombud och inom riksbanken, och skulle knytas till anbud eller priskurant från leverantör som lånesökande uppgivit.

Såsom riksbanken i sitt av beredningen åberopade yttrande framhållit, vore det emellertid icke möjligt för riksbanken att på det ingående sätt, som vore erforderligt för att vinna här avsedda syfte, pröva av lånesökande uppgjorda inköpsplaner, utan riksbanken finge lita sig till ortsombuden. På flertalet håll skulle ortsombuden sannolikt fullgöra den i viss mån vidgade uppgift, som skulle komma att åvila dem, på ett tillfredsställande sätt, medan på andra håll ortsombuden knappast skulle vara vuxna en sådan uppgift och det torde bliva svårt att finna andra lämpliga personer, vilka fyllde även de övriga kvalifikationer, som man hade anledning kräva.

Fullmäktige kunde i detta sammanhang icke underlåta att fästa uppmärksamheten på att granskningen av uppgjorda bosättningsplaner vore en grannlaga uppgift. Man borde nämligen hålla i minnet, att det här icke vore fråga om understöd från det allmännas sida utan om lån, som skulle återbetalas och som av flertalet låntagare förräntades och avbetalades med en aktningvärd punktlighet, samt att det med hänsyn därtill icke kunde vara lämpligt att på grund av ett relativt litet antal låntagares vårdslöshet alltför ingående ingripa i låntagarnas handlingsfrihet. Det kunde för övrigt icke vara lyckligt att beröva låntagarna känslan av att de handlade på eget ansvar när de upptog bosättningslån och skulle bestämma om huru deras blivande hem skulle vara inrättat.

Om man genom att anlita andra organ än riksbanken kunde åstadkomma att vid prövning av varje låneärende föreläge en ur olika synpunkter lämplig, godkänd inköpsplan, skulle riksbanken kunna åtaga sig tillse, att medlen så långt lånebeloppet räckte utbetalades för ändamål som i planen avsåges. Därvid måste dock den reservationen göras, att det skulle bliva alltför omständligt och i förhållande till nyttan alltför dyrbart, att riksbanken skulle verk

ställa utbetalning mot attesterad räkning även då det gällde inköp av sådana billigare hushållsartiklar m. m., som en nygift familj kunde behöva anskaffa. Om medel återstode, sedan de dyrare bosättningsföremålen likviderats, borde låntagarna lämnas fri dispositionsrätt över återstoden.

I detta sammanhang ville fullmäktige erinra om att det icke sällan förekomme att lånesökande inköpt möbler på avbetalning. Detta måste i allmänhet anses såsom mindre lämpligt av olika skäl. Sålunda finge låntagaren i regel betala ett väsentligt högre pris än som skulle ha behövts vid kontantköp. Därjämte bleve låntagarens möjligheter att förränta och amortera sitt bosättningslån till följd av de återkommande terminsbetalningarna å avbetalningsköpet försämrade.

Med hänsyn därtill skulle fullmäktige vilja uppställa som allmänt villkor för utlämnande av bosättningslån, att låntagare i sin låneansökan på tro och heder uppgåve, huruvida han häftade i skuld för bohag, som han inköpt å avbetalning, eller att han ämnade anskaffa bosättningsföremål genom avbetalningsköp. Lånereversen skulle i så fall kompletteras med bestämmelser om att lånet skulle, om riksbanken det påfordrade, omedelbart vara förfallet till betalning, därest sökanden lämnat oriktiga uppgifter. Självfallet skulle man i praktiken icke alltför rigoröst få tillämpa ett sådant villkor, eftersom fall kunde förekomma, då man trots att lånesökande anskaffat eller ämnade anskaffa en del bosättningsföremål genom avbetalningsköp rimligen borde medgiva bosättningslån. Sistnämnda prövning borde ankomma på riksbanken. Om avbetalningsköp föreläge borde dock förutsättningen vara, att lånesökande träffade uppgörelse med säljaren om avbetalningsköpets avveckling be träffande de bosättningsföremål, som skulle anskaffas genom lånet, varefter riksbanken liksom i fråga om övriga bosättningslån skulle betala säljaren, i den mån lånebeloppet lämnade tillgång därtill.

Det borde vidare göras klart för såväl lånesökande som leverantörer, att det väl kunde inträffa, att endast en del av det belopp, som avsåges i godkänd bosättningsplan, komme att täckas av beviljat bosättningslån samt att definitivt avtal angående inköp därför icke borde avslutas förrän låneansökan blivit prövad.

Med anledning av besparingsberedningens förslag beträffande sättet för tillsättandet av Ortsombuden hava fullmäktige uttalat sig på följande sätt.

Riksbanken ville framhålla, att hittillsvarande erfarenheter givit vid handen, att de av kommunerna utsedda Ortsombuden i stort sett fyllt sin uppgift på ett tillfredsställande sätt. Att det till en början, innan vana vid behandling av hithörande låneärenden vunnits och praxis stadgat sig, i åtskilliga fall förekommit, att ombuden icke i alla avseenden lyckats gå i land med sin uppgift, torde vara förklarligt, men en påtaglig förbättring hade successivt kunnat iakttagas. I de fall, då Ortsombud visat sig avgjort olämpliga, hade det varit möjligt att under hand få dem ersätta med andra.

Fullmäktige delade emellertid beredningens uppfattning, att det nuvarande sättet för tillsättande av Ortsombud kunde giva anledning till befogade invändningar ur principiell synpunkt. Då beredningen till undanröjande därav som huvudalternativ tänkt sig, att riksbanken i stället skulle utse Ortsombuden, ville fullmäktige framhålla, att riksbanken saknade förutsättningar att själv utvälja ombud utan medverkan av de kommunala Ortsorganen. En lösning av frågan skulle därför kunna vara, att kommunerna finge i uppdrag att till riksbanken insända förslag på lämpliga personer, exempelvis tre i de mindre eller medelstora kommunerna och flera i större kommuner, där distriktsindelning borde ifrågakomma, bland vilka riksbanken sedan hade att välja.

Såsom beredningen ifrågasatt skulle det i stället kunna tänkas, att länsstyrelserna utsåge ortsombud. Förfaringssättet torde i så fall böra överensstämma med vad nyss föreslagits med den avvikelsen, att riksbankens vederbörande avdelningskontor skulle med eget yttrande till länsstyrelsen översända från kommunerna inkomna förslag. Fullmäktige ansåge sig emellertid icke böra förorda en lösning i enlighet med här ifrågavarande förslag.

Mot beredningens alternativa förslag, att ortsombuden skulle bibehållas som kommunala förtroendemän under förutsättning att kommunerna övertog viss del av den med långivningen förenade risken, hade riksbanken i sin egenskap av fondförvaltare intet att erinra, såframt det författningsenligt bleve fullt klarlagt, i huru hög grad riksbanken i sådant fall borde vara bunden av ortsombudens utlåtande. Det torde icke ankomma på fullmäktige att närmare ingå på frågan, i vad mån kommunernas ekonomiska medansvarighet skulle kunna påverka låneverksamheten rent sakligt. Fullmäktige ville emellertid ifrågasätta, huruvida tillräckliga skäl förelåge för den här avsedda lösningen av frågan.

Under hänvisning till det anförda förklara fullmäktige, att de för sin del kunde tillstyrka endast beredningens huvudalternativ beträffande tillsättande av ortsombud i den utformning, som detsamma givits av fullmäktige.

Fullmäktige tillägga, att, om den nuvarande tillsättningsformen skulle bibehållas, det i allt fall syntes lämpligt, att fullmäktige erhöle befogenhet att påkalla tillsättande av nytt ortsombud, därest av kommun utsett ombud visade sig olämpligt och icke frivilligt avginge.

Rörande sättet för indrivning av förfallna belopp göra fullmäktige härefter följande uttalanden.

Riksbanken hade i sitt yttrande till beredningen redogjort för de indrivningsprinciper, som dittills tillämpats. Av sagda yttrande framginge, att riksbanken utgått från att utmätning borde tillgripas endast i sådana fall, då låntagaren visat vårdslöshet eller tredska, när det gällt att fullgöra sina förpliktelser. Med hänsyn till låneverksamhetens sociala karaktär hade riksbanken icke ansett sig böra begära utmätningssåtgärder i de fall, då oförmåga, för vilken låntagarna icke kunde lastas, varit orsak till att de ej fullgjort sina åtaganden. En strängare princip skulle — förutom att den komme att vålla låntagarna ett icke motiverat obehag — knappast lända till någon ekonomisk fördel för statsverket; snarare skulle ett utmätningssåtgärder i fall, som här åsyftades, i allmänhet endast leda till att statsverket åsamkades indrivningskostnader. Riksbanken hade i stället ansett sig böra utgå från att det i regel vore förmånligare att lita på att i och för sig ordentliga och skötsamma låntagare, om riksbanken visade förståelse för deras svårigheter, skulle successivt inbetala lånet, när deras ekonomiska möjligheter förbättrades. Man borde vid frågans bedömande icke förbise, att den övervägande delen av de låntagare, som icke fullgjort åtagna förpliktelser, till följd av beredskapsinkallelser eller andra av kriget föranledda orsaker fått sin faktiska inkomstnivå försämrad. Under normala förhållanden skulle dessa låntagare i allmänhet hava fullgjort sina inbetalningar punktligt. Det syntes fullmäktige uppenbart, att man borde gå fram med försiktighet, när det gällde indrivningssåtgärder beträffande dylika låntagare.

Att riksbanken i regel icke ansåge sig böra begära utmätning av möbler och husgeråd — detta givetvis för det fall att uppenbarlig vårdslöshet eller tredska från låntagarnas sida icke förelåge — föranleddes närmast därav, att värdet på dessa föremål så gott som undantagslöst vid utmätning icke upp-

skattades till så högt belopp, att utmätningsmannen ansåge sig böra taga dem i mät (jfr 65 § utsökningslagen). Vidare hade det syntts riksbanken mindre lämpligt att låntagare, som erhållit lånet för att skaffa sig nödigt bohag, berövades detta och därigenom tvingade samhället att i andra former söka tråda hjälpande emellan.

Av det anförda framginge, att fullmäktige i likhet med beredningen ansåge, att effektiva indrivningsåtgärder borde vidtagas mot sådana låntagare, som icke försökte att efter bästa förmåga fullgöra sina förpliktelser. Om denna grundsats dittills icke i alla fall blivit i praktiken följd — något som beredningens erinringar syntes rikta sig emot — torde detta närmast bero på att de upplysningar, som inhämtats om låntagarna, i dessa fall givit en missvisande bild av föreliggande förhållanden. För att kunna uppnå en önskvärd sovring, erfordrades i allmänhet biträde av vederbörande ortsombud, som även på detta område hade en viktig — och i åtskilliga fall säkerligen ganska ömtålig och betungande — uppgift att fylla.

Det kunde tilläggas, att det för att kunna verkställa en effektiv indrivning, när det gällde ifrågavarande klientel, skulle erfordras, att införsel i avlöning, pension eller livränta kunde erhållas. Obetalda lånebelopp skulle då närmast komma att jämföras med oguldna utskylder eller allmänna avgifter (jfr 21 § lagen den 4 juni 1917 om införsel i avlöning, pension eller livränta), därvid dock någon fatalitet, inom vilken införseln skulle ske, icke borde tillämpas. Det undandroge sig fullmäktiges bedömande, huruvida en dylik lösning av principiella eller andra skäl finge anses utesluten.

Fullmäktige framhålla vidare, att det visat sig önskvärt att vid bedömande av låneansökningar genom vederbörande ortsombud äga tillgång till de upplysningar angående lånesökande, som kunde finnas hos kommunala myndigheter, exempelvis i socialregister eller jämförliga handlingar. Såvitt fullmäktige hade sig bekant, hade dittills dylika upplysningar icke vägrats. I instruktionen för ortsombuden borde emellertid införas en bestämmelse om skyldighet för dem att inhämta dylika upplysningar samt vidarebefordra dem till riksbanken.

Beträffande ersättningarna till ortsombuden och riksbanken göra fullmäktige följande uttalanden.

Den ersättning, som ortsombuden erhöle för sitt arbete, vore för närvarande mycket knapp, i synnerhet för sådana ortsombud, som icke sedan lång tid tillbaka personligen kände de lånesökande utan vore hänvisade att från olika håll skaffa sig upplysningar om dem.

Skulle den av beredningen förordade skärpta kontrollen komma att helt eller delvis åvila ortsombuden, bleve en höjning av deras ersättning önskvärd.

Den ersättning, som riksbanken för närvarande åtnjote för sin befattning med bosättningslånen, vore som i tidigare sammanhang framhållits otillräcklig, om den avsåge att bereda full gottgörelse för riksbankens arbete. Skulle riksbanken i enlighet med vad antytts få i uppdrag att fördela beviljade bosättningslån å låntagarnas leverantörer, komme riksbankens arbete med bosättningslånen självfallet att ökas. Den redan förut knappa ersättningen skulle därigenom komma att bli ännu mer otillräcklig. Fullmäktige förutsatte därför att riksbanken i så fall komme att beredas ökad gottgörelse.

Fullmäktige vore emellertid icke beredda att, innan frågan om riksbankens framtida befattning med bosättningslånen blivit närmare bestämd, avgiva något förslag rörande den ersättning, som borde utgå till riksbanken. Det samma gällde beträffande eventuell höjning av ortsombudens ersättning.

Till sist hava fullmäktige ifrågasatt, huruvida man icke kunde överväga att åstadkomma någon form av kollektivförsäkring som säkerhet mot den risk, som föreläge att bosättningslån icke bleve återbetalda till följd av låntagarens dödsfall. Enligt vad som inhämtats skulle — anförda fullmäktige — premien för en riskförsäkring, som vid varje tidpunkt svarade mot icke amorterade lånebelopp och som upphörde, när respektive lån återbetalats, uppgå till 1 6 procent av lånesumman, därest premien uttoges på en gång genom avdrag vid lånets utlämnande. För ett lån å 1,000 kronor skulle engångspremien alltså utgöra 16 kronor.

Fullmäktige framhålla emellertid, att det kunde tänkas, att man i stället som förutsättning för utlämnande av bosättningslån skulle uppställa, att den manlige låntagaren skulle teckna vanlig dödsfallsförsäkring, såvitt hans familjepensionsfråga ej blivit tillfredsställande ordnad. Åtminstone hälften av de manliga låntagarna torde enligt vad erfarenheten givit vid handen frivilligt hava tecknat dylik försäkring, innan låneansökan ingivits. Villkoret skulle sålunda hava avseende å den återstående hälften av dessa låntagare. Om försäkringen beträffande sistnämnda låntagare ordnades kollektivt genom riksbankens medverkan och premien uttoges från låntagarna i samband med att dessa erlade ränta och amortering å erhållet bosättningslån, skulle premien för ett försäkringsbelopp av 1,000 kronor under förutsättning av premiebetaling till 60 år samt premiefrielse vid sjukdom och olycksfall enligt uppgift komma att uppgå till 25 å 30 kronor per år.

Statskontoret ansluter sig vad beträffar kontrollen över bosättningslårens användning till vad fullmäktige i riksbanken anført och förordar alltså, att den erforderliga övervakningen kommer till stånd genom samverkan mellan riksbanken och ortsombuden.

Vidare tillstyrker statskontoret riksbankens förslag rörande sättet för ortsombudens utseende.

Med avseende å kravet på ökad effektivitet i indrivningen av förfallna räntor och amorteringar uttalar statskontoret, att det ville förefalla statskontoret som om den åtstramning av indrivningsprinciperna, som kunde vara erforderlig, skulle kunna utan svårighet vinnas genom att riksbanken i sådant hänseende utfärdade direktiv för sina avdelningskontor med riktlinjer för denna del av verksamheten. I nuvarande tidsläge, då de av låntagarnas beredskapstjänstgöring beroende ekonomiska svårigheterna särskilt framträdde, borde emellertid indrivningen ske med tillbörlig varsamhet. Under normala förhållanden åter borde strängare förfaringsätt vara att tillråda.

Rörande ersättningarna till ortsombuden och riksbanken anför statskontoret, att en höjning måhända bleve erforderlig, för den händelse arbetet genom de föreslagna åtgärderna skulle komma att öka, men att statskontoret — i avsaknad av för bedömningen erforderliga uppgifter — icke för närvarande hade möjlighet att göra något uttalande i ämnet.

Socialstyrelsen har icke ansett sig kunna tillstyrka besparingsberedningens förslag rörande ökad kontroll med avseende å sättet för bosättningslårens användning. Styrelsen anför i huvudsak följande.

Enligt det fastställda låneformuläret skulle vid låneansökans ingivande sökanden presentera en tablå över de bosättningsföremål, som han ämnade inköpa för lånebeloppet. Att därvid möjligheter till missbruk föreläge vore uppenbart. Man hade dock redan från början måst räkna med en viss riskmarginal i detta hänseende. Det kunde ifrågasättas, huruvida missbruken haft en sådan omfattning, att man fördenskull borde skärpa kontrollen, vilket även skulle drabba de skötsamma låntagarna, som ändock utgjorde det övervägande flertalet.

Den praktiska utformningen av kontrollen över bosättningslånens användning hade beredningen tänkt sig så, att hela lånesumman, eller i varje fall en väsentlig del av densamma, skulle utbetalas mot av leverantören utställd kvitterad räkning, som av låntagaren attesterats. Detta skulle betyda, att den kontrollerande instansen — vare sig denna bleve riksbanken själv eller ortsombudet — skulle tilldelas avgörandet i fråga om inköp av varje enskilt bosättningsföremål. Det vore lätt att föreställa sig, vilka komplikationsmöjligheter detta skulle innebära, och att det av den låntagande parten kunde uppfattas såsom ett förmynderskap från samhällets sida. Ej heller borde man bortse från den ideella men icke helt oviktiga synpunkten, som också riksbanken i sitt utlåtande givit uttryck åt, att det icke vore lyckligt om vid den första bosättningen i det egna hemmet parternas självbestämmanderätt och eget ansvar helt eliminerades. Denna låneform vore dock icke avsedd som en subvention från det allmännas sida utan såsom räntebärande lån med återbetalningsskyldighet om än med en utpräglad social karaktär. Styrelsen funne för sin del, att en utökning av kontrollen icke borde komma till stånd i annan mån än att prövingen av låneklientelet borde skärpas med hänsyn till allmänna förutsättningar och skötsamhet i ekonomiska ting. Det torde emellertid icke vara omöjligt att påverka låntagaren att inköpa lämpliga möbler genom att tillstålla honom en broschyr härom, då låneblanketten avhämtades.

Därest en större effektivitet vid granskningen av låneansökningar kunde vinnas genom en ändring av formen för ombudens tillsättande, har styrelsen icke funnit anledning till erinran häremot. Styrelsen fortsätter.

Vare sig riksbanken eller länsstyrelserna skulle utse ombuden, låge det emellertid i sakens natur, att förslag å lämplig person i regel komme att avgivas av vederbörande kommun och att detta förslag i stor utsträckning bleve utslagsgivande. Ur den synpunkten skulle måhända någon större förändring beträffande personvalet icke bliva följden av en ändring i tillsättningsbestämmelserna, men det vore utan tvivel till fördel i det hänseendet, att en person, som befunnits olämplig för uppdraget, lättare kunde avlägsnas och ersättas med en för uppdraget bättre skickad. Av de båda alternativen, riksbanken eller länsstyrelserna, funne styrelsen det senare vara att förorda, då riksbanken helt torde sakna kännedom om de på ett förslag upptagna personernas lämplighet.

Skulle den nuvarande ordningen vid tillsättningen av ortsombud bibehållas, ville styrelsen i likhet med riksbanksfullmäktige förorda, att fullmäktige erhöle befogenhet att påkalla tillsättande av nytt ortsombud, därest det av kommunen utsedda icke visat sig lämpligt.

Vad angår frågan om effektivisering av indrivningen av förfallna belopp gör socialstyrelsen följande uttalanden.

På skäl, som av riksbanken anförts, hade dittills utmätning på grund av förfallen räntebetaling och amortering endast tillgripits i fall av vårdslöshet och

trede. Det syntes vara riktigt, att hänsyn toges till denna kreditgivnings sociala karaktär. Styrelsen ville erinra om att bosättningslånen tillkommit i ett klart befolkningspolitiskt syfte. Man hade i stor utsträckning att söka låneklientelet inom ekonomiskt ganska svaga folkskikt, där arbetslöshet och sjukdom, låt vara av mera tillfällig natur, avsevärt kunde rubba en uppgjord budget. I många fall hade de exceptionellt tunga försvarsbördor, som under det pågående kriget måst påläggas, medverkat till att eljest skötsamma låntagare brustit i betalning. Såsom framginge av det till besparingsberedningens promemoria fogade siffermaterialet hade de anstånd, som beviljats å utgivna lån, i övervägande grad orsakats av inkallelserna till beredskapstjänst. De lån, där godtagbara skäl för anstånd icke kunnat presteras eller där låntagarna utan skäl underlåtit att fullgöra sina betalningar, uppginge endast till något mera än 3 procent av hela antalet oreglerade lån. Om hänsyn toges till att beredskapsinkallelserna vore den dominerande orsaken till att lånen i viss utsträckning blivit nödlidande, torde några invändningar icke med fog kunna göras mot den varsamhet, varmed riksbanken gått fram i fråga om indrivning av icke reglerade lån. Över huvud taget vore den tid, som tilländalupit sedan denna låneverksamhet kom till stånd, alltför kort och på grund av de av kriget betingade förhållandena icke tjänlig att lägga till grund för ett bedömande av denna låneforms sätt att fungera under normala tider. Med hänsyn därtill funne styrelsen några andra riktlinjer för riksbankens indrivningsverksamhet i fråga om berörda lån icke påkallade.

Socialstyrelsen framhåller, hurusom besparingsberedningen i förbigående omnämnt, att det blivit ifrågasatt, om icke bosättningslån borde gradvis efterskänkas i den mån barn föddes inom de äktenskap, till vilkas ingående lån lämnats. Denna fråga torde — anför styrelsen — komma att bliva föremål för övervägande i samband med den pågående utredningen angående vissa ur befolkningspolitiska synpunkter påkallade åtgärder, vilken utredning bland annat berörde bosättningslånen. Ett sådant efterskänkande av lånen skulle självfallet i hög grad innebära en ändring av deras karaktär, en ändring som kunde komma att få konsekvenser beträffande kontrollen över medlens användning och organisationen i övrigt.

Under förklaring att de av beredningen framlagda förslagen icke kunde sägas vara av brådskande natur har socialstyrelsen till sist föreslagit, att desamma måtte upptagas till slutlig prövning först i samband med de åtgärder, som i samband med den befolkningspolitiska utredningen kunde komma att föreslås.

1941 års *befolkningsutredning* har i sitt yttrande till en början erinrat, att Kungl. Maj:t genom brev den 26 september 1941 uppdragit åt socialstyrelsen att verkställa vissa undersökningar rörande verkningarna av samhällets familjevärnande och barnavårdande verksamhet samt i anslutning därtill anfört följande.

Enligt den undersökningsplan, som utarbetats inom socialstyrelsen i samråd med befolkningsutredningen, skulle studiet av de familjevärnande och barnavårdande reformernas verkningar bland annat avse den statliga bosättningslåneverksamhet, som riksbanken utövade. För detta ändamål hade socialstyrelsen i samråd med befolkningsutredningen företagit en specialundersökning av låntagarklientelet sammansättning och av bosättningslånets betydelse för de nybildade familjernas ekonomi. Dessa undersök-

ningar torde lämna underlag för ett säkrare bedömande av resultaten av ifrågasvarande verksamhet.

Då resultatet av dessa undersökningar, som ännu icke slutförts, föreläge, komme befolkningsutredningen att under sitt fortsatta arbete taga upp bosättningslåneverksamhetens utformning och ställning i förhållande till andra åtgärder till stöd för hemmen och barnen till omprövning. De i de till utredningen remitterade handlingarna berörda frågorna komme därvid att övervägas i ett sammanhang. I avvaktan på resultatet av dessa fortsatta överväganden ville utredningen förorda, att bestämmelserna för bosättningslåneverksamheten tills vidare måtte bibehållas i huvudsak oförändrade. Enligt utredningens uppfattning borde för närvarande endast sådana mindre modifierationer ifrågakomma, som icke rubbade grundvalarna för den hittills bedrivna bosättningslåneverksamheten.

Utredningen förklarar härefter, att såväl besparingsberedningens förslag rörande bosättningslåneverksamheten som den av svenska slöjdföreningen m. fl. gjorda framställningen om nedsättningen av lånesumman för varje inom äktenskapet fött barn enligt utredningens uppfattning vore av den natur, att de borde göras till föremål för ytterligare överväganden i samband med utredningens fortsatta arbete. Utredningen, som nu icke ansett sig kunna taga slutgiltig ställning till de i nämnda framställningar gjorda förslagen, har därför hemställt, att dessa i avvaktan på resultatet av utredningens fortsatta arbete för närvarande icke måtte föranleda någon åtgärd.

Med anledning av den av svenska slöjdföreningen gjorda framställningen om anslag för viss rådgivnings- och upplysningsverksamhet i samband med bosättningslåneverksamheten har utredningen meddelat, att dess delegation för hem- och familjefrågor för närvarande behandlade frågan om organisationen av en upplysnings- och undersökningsverksamhet i hushållningsfrågor överhuvud. Därvid hade uppkommit tanken på tillskapandet av ett organ, vilket som huvuduppgift skulle hava att tillgodose hemmens och familjernas intressen och där en allsidig sakkunskap rörande samtliga hushållningsfrågor skulle finnas representerad. Innan övervägandena slutförts i fråga om dels den fortsatta bosättningslåneverksamhetens utformning, dels inrättandet av ett dylikt organ, som naturligen skulle medverka i en upplysningsverksamhet av den art, slöjdföreningen föreslagit, har utredningen icke funnit sig kunna taga ställning till sagda framställning. Utredningen har därför icke ansett sig nu kunna tillstyrka ett anslag till svenska slöjdföreningen för rådgivningsverksamhet i bosättningsfrågor. Icke heller har utredningen ansett det vara lämpligt att på nuvarande stadium anordna en konferens med ortsombud från olika delar av landet.

Utredningen finner det emellertid i hög grad önskvärt, att viss rådgivning i samband med bosättningslåneverksamheten försöksvis anordnas. Härom anför utredningen.

Enligt utredningens uppfattning borde lämplig sakkunnig få i uppdrag att inom socialdepartementet följa bosättningslåneverksamheten och lägga upp viss rådgivningsverksamhet i samband därmed. Rådgivningen skulle kunna bedrivas av lämpliga personer, vilka på ett fåtal platser anställdes som biträdande ortsombud eller konsulenter vid sidan av ortsombuden. Över denna

försöksverksamhet skulle noggranna journaler föras, så att man därav kunde dra slutsatser rörande densamma effektivitet. Utredningen förutsatte, att densamma och särskilt dess delegation för hem- och familjefrågor finge tillfälle att deltaga i uppläggningsen av denna försöksverksamhet. Angående uppläggningsen av denna verksamhet hade inom sistnämnda delegation utarbetats en promemoria med vissa ytterligare synpunkter, vilken komme att senare överlämnas. För denna försöksverksamhet syntes ett särskilt anslag på förslagsvis 15,000 kronor böra anvisas.

Utredningen meddelar vidare, att utredningen beretts tillfälle att taga del av en framställning till styrelsen för riksbankens avdelningskontor i Härnösand från en skogsarbetare och hans hustru, vilka till styrelsen inkommit med anhållan, att resterande skuld på ett till dem utlämnat bosättningslån måtte avskrivas. Beträffande innehållet i denna framställning och däröver avgivna yttranden har utredningen lämnat följande uppgifter.

På lånet, som utlämnats den 12 april 1938 och ursprungligen uppgått till 800 kronor, hade inalles tolv avbetalningar om vardera 40 kronor erlagts. Det resterande lånebeloppet, 320 kronor, hade förfallit till betalning den 12 juli 1941. Ortsombudet och fattigvårdsstyrelsens ordförande i vederbörandes hemkommun hade i till framställningen fogade yttranden tillstyrkt densamma. Ombudet hade i sitt yttrande framhållit, att båda makarna vore friska och arbetsföra, att mannen vore sysselsatt med skogsarbete samt att familjen efter giftemålet ökat så, att tre minderåriga barn funnes i familjen. Vidare hade ombudet framhållit, att mannen icke vore arbetslös utan sysselsatt i skogsarbete, som dock hörde till de minst inkomstbringande yrkena, samt att vederbörandes försörjningsbördan genom dessa samverkande omständigheter så försämrats, att en lättnad i någon form i betalningsskyldigheten borde åstadkommas. Fattigvårdsstyrelsens ordförande hade, under återopande av sin kännedom om låntagarnas ekonomiska förhållanden, föreslagit, att resterande lånebelopp skulle avskrivas. Makarna hade ingått äktenskap den 16 april 1938. De tre barnen vore födda den 4 januari 1936, den 4 december 1938 och den 21 november 1940. Mannens kontanta årsinkomst hade uppgått till 1,000 kronor. Några naturaförmåner åtnjöte han icke. Styrelsen för riksbankens ifrågavarande avdelningskontor hade av principiella skäl icke ansett sig kunna tillstyrka bifall till framställningen, då låntagarna vore friska och arbetsföra och mannen vid tillfället icke varit arbetslös.

Med anledning av berörda framställning har utredningen förordat viss jämkning i bestämmelserna rörande avskrivning av bosättningslån. Utredningen anför i huvudsak.

I förevarande fall hade låntagarna under tiden från och med den 12 april 1938 till den 12 november 1941 trots mycket låg kontant årsinkomst och trots en under amorteringsperioden genom barnens ankomst allt mera pressad ekonomi och ökad försörjningsbördan återbetalat tre femtedelar av lånebeloppet. Låntagarnas goda vilja och allvaret i deras föresats att fullgöra genom lånet åtagna ekonomiska förpliktelser syntes icke kunna ifrågasättas. Starka sociala skäl och hänsyn syntes tala för att i detta och liknande fall, då ett återkrävande av lånet uppenbarligen skulle komma att medföra allvarliga rubbningar i familjens ekonomi och därav betingade synnerliga försörjningssvårigheter uppstå, möjligheter till befrielse borde föreligga. Dessa borde icke inskränkas endast till sådana fall, då försörjningsbördan onormalt ökat genom barns ankomst utan syntes även böra utsträckas till fall, då fullgörandet av underhållsskyldighet mot föräldrar medförde enahanda svårigheter.

Enligt nuvarande bestämmelser, vilka återfunnes i 14 och 16 §§ i kungörelsen den 30 september 1937 (nr 809) om bosättningslån, kunde Kungl. Maj:t medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet för hela återstående fordran eller del därav, om någon av låntagarna avlede och lånets återbetalning därefter skulle bereda den efterlevande synnerlig svårighet. I dylika fall, så ock då eljest ingen eller ringa utsikt funnes, att lån komme att återbetalas, kunde Kungl. Maj:t på hemställan av riksbanken meddela beslut om avskrivning.

Vid behandlingen i riksdagen av Kungl. Maj:ts proposition nr 41 år 1937 angående främjande av planmässigt sparande samt inrättande av en statens bosättningslånefond m. m., vilken proposition givit upphovet till nuvarande bestämmelser om bosättningslån, hade herrar Johansson i Fredrikslund, Svensson i Kompersmåla, Borell, Nilsson i Landeryd samt Olsson i Staxäng avgivit reservation för förnyad skyndsamt utredning och förnyat förslag i ämnet. Samtidigt hade de ifrågasatt, huruvida icke låntagare — utöver det av departementschefen föreslagna villkoret för befrielse från återbetalningsskyldighet, vilket nu återfunnes i förordningens 14 § — jämväl såsom skäl till dylik befrielse borde få åberopa förekomsten av två eller flera barnafödslar i låntagarens familj under lånetiden och den därmed stegrade försörjningsbördan.

Befolkningsutredningen hade förut förklarat sig för närvarande icke kunna taga ställning till förslaget om nedsättning av lånesumman för inom äktenskapet födda barn. Utredningen hade emellertid funnit sig böra ifrågasätta en uppmjukning av förordningens bestämmelser om befrielse från återbetalningsskyldighet i sådana fall, som det här relaterade och liknande. Utredningen hade nämligen funnit det föga tilltalande och ur befolkningspolitiska synpunkter till och med skadligt, att i sådana fall, då återkrävande av lånen skulle medföra uppenbara olägenheter och risker för familjens och i synnerhet barnens försörjning dylika möjligheter icke föreläge.

Befolkningsutredningen finge därför hemställa, att i kungörelsen intoges bestämmelser av innebörd att, då på grund av efter lånets beviljande inträffade omständigheter låntagares försörjningsmöjligheter genom ökat antal barn eller underhåll av föräldrar så ökat, att ett fullföljande av den ursprungliga amorteringsplanen icke utan synnerliga svårigheter skulle kunna genomföras, lånet finge efterskänkas. Ifrågavarande syfte förefölle att kunna vinnas, om till förordningens 14 § i dess nuvarande lydelse lades ett andra stycke av följande lydelse: »Sådan befrielse kan också medgivas, om efter lånets beviljande låntagarnas försörjningsbördan (genom försörjningsskyldighet mot barn eller föräldrar) så ökat, att lånets återbetalning skulle bereda dem synnerlig svårighet.»

Till sist har befolkningsutredningen föreslagit att bosättningslån i fortsättningen skulle få användas även för inköp av vissa slag av föremål, som tidigare icke räknats såsom bosättningsföremål. Sitt förslag i ämnet har utredningen utvecklats på följande sätt.

Av preliminära resultat från den av socialstyrelsen verkställda, förut omnämnda undersökningen framginge, att bosättningslånens spridning vore mycket ojämn. Sålunda syntes större delen av lånen gå till städernas och tätorternas invånare, medan den rena landsbygdens befolkning endast i ringa utsträckning tagit bosättningslån. Vidare framginge, att lånemedlen huvudsakligen användes för inköp av bosättningsföremål i inskränkt bemärkelse och i första hand möbler och dylikt.

Befolkningskommissionen hade i sitt den 12 december 1935 avgivna betänkande angående dels planmässigt sparande och dels statliga bosättningslån framlagt förslag till kungörelse angående statliga bosättningslån. I 1 § 2 stycket av detta förslag hade stadgats: »Sådant lån skall hava till ändamål att lämna tillgång till inköp av möbler eller andra bosättningsföremål eller att underlätta förvärv av eget hem eller igångsättande av rörelse eller att tillgodose annat därmed jämförligt ändamål.» Under frågans fortsatta behandling hade emellertid kungörelsens 1 § erhållit sin nuvarande lydelse, vilket motiverades med att det knappast kunde anses lämpligt att i den ordning, som föreslagits, utlämna lån för andra ändamål än att underlätta bosättning i egentlig mening.

Inga tvingande skäl syntes emellertid kunna åberopas för en sådan tolkning av bestämmelsernas nuvarande formulering, att lånemedlen uteslutande borde användas till inköp av möbler, husgeråd och dylika till ett hushålls lösa inredning hörande föremål. Även annan erforderlig hushållsutrustning torde få anses falla in under begreppet bosättningsföremål. Sålunda borde dit kunna hänföras sådan teknisk hushållsutrustning av mera varaktig beskaffenhet som underlättade husmoderns arbete i hemmet såsom exempelvis spisar, fasta diskbänkar, tvättmaskiner och andra dylika mera nödvändiga redskap och inventarier.

En dylik vidgad användning skulle sannolikt verka i riktning mot en mera allmän uppskattning av lånen hos landsbygdsbefolkningen och kunna medverka till en mera jämn spridning av dessa. Utredningen ansåge det av behovet påkallat, att den sålunda skisserade användningen av lånemedlen icke förhindrades genom en restriktiv tolkning av kungörelsens bestämmelser och genom traditionella uppfattningar om de för hemmen nödvändiga bosättningsföremålen hos de för verksamheten anlitade organen. Om det emellertid vid en närmare prövning skulle befinnas att en på detta sätt vidgad användning icke skulle kunna ifrågakomma utan ändring av gällande bestämmelser, finge utredningen hemställa, att kungörelsens 1 § ändrades på sådant sätt, att en användning av lånemedel i enlighet med utredningens förslag bleve möjlig.

5. Framställning av fullmäktige i riksbanken rörande medelsbehovet för budgetåret 1942/43.

I skrivelse den 27 november 1941 hava fullmäktige i riksbanken framlagt beräkningar rörande medelsbehovet för statens bosättningslånefond för nästa budgetår. I skrivelsen hava fullmäktige anfört i huvudsak följande.

Den 30 juni 1940 hade såsom lån från statens bosättningslånefond utestätt ett sammanlagt belopp av 11,476,328 kronor, fördelat på 18,719 lån. Vid utgången av budgetåret 1940/41 hade motsvarande belopp stigit till 15,393,499 kronor, fördelat på 27,364 lån. Det under nämnda budgetår utlämnade lånebeloppet hade uppgått till omkring 7,100,000 kronor, medan i avbetalningar influtit 3,200,000 kronor. Nettoökningen av utlåningen hade alltså under budgetåret uppgått till omkring 3,900,000 kronor.

Den 31 oktober 1941 hade det utestående lånebeloppet stigit till 17,264,953 kronor. Ökningen hade alltså under de fyra första månaderna av budgetåret 1941/42 uppgått till 1,871,454 kronor. Av de av riksdagen till fonden anvisade medlen å sammanlagt 20,000,000 kronor hade alltså vid utgången av oktober 1941 återstått disponibelt ett belopp av (20,000,000 — 17,264,953) 2,735,047 kronor eller i runt tal 2,700,000 kronor.

Om man räknade med samma nettoökning av det utestående lånebeloppet under budgetåret 1941/42 som under budgetåret 1940/41, skulle den 30 juni 1942 av anvisade medel i avjämnat tal återstå (20,000,000 — 15,400,000 — 3,900,000) 700,000 kronor. Med hänsyn till att nettoökningen under den första tredjedelen av budgetåret 1941/42 såsom förut nämnts uppgått till närmare 1,900,000 kronor mot cirka 1,500,000 kronor under motsvarande tid under budgetåret 1940/41 kunde man emellertid ifrågasätta, om det för återstående två tredjedelar av budgetåret 1941/42 disponibla beloppet 2,700,000 kronor icke komme att praktiskt taget helt bliva taget i anspråk före utgången av sist-nämnda budgetår.

Om man utginge från att låneverksamheten under budgetåret 1942/43 komme att bliva av ungefär samma omfattning och bedrivs efter i huvudsak samma grunder som under det senaste året, torde man böra räkna med att statens bosättningslånefond borde ökas med 3,000,000 kronor. Vid denna beräkning hade fullmäktige utgått från att några mera betydande förskjutningar beträffande låntagarnas fullgörande av amorteringsskyldigheten icke komme att inträda. Skulle förutsättningarna för beräkningen rubbas, utginge fullmäktige från att ytterligare medel skulle kunna ställas till förfogande för ändamålet.

Fullmäktige hava alltså föreslagit, att anslaget till statens bosättningslånefond måtte för budgetåret 1942/43 upptagas till 3,000,000 kronor.

Beträffande nästa budgetårs utgifter under anslagen till statens bosättningslån: ersättning åt ortsombud och statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken hava fullmäktige icke framlagt några beräkningar.

6. Departementschefen.

Till en början anser jag mig böra framhålla, att den av staten år 1937 igångsatta och sedan dess bedrivna låneverksamheten för underlättande av bosättning utan tvivel fyller ett verkligt behov och att de principer, som av statsmakterna godtagits beträffande verksamheten, i sina huvuddrag visat sig ändamålsenliga. Härmed vill jag dock icke hava sagt, att icke en viss omläggning av verksamheten kan vara motiverad eller att ej kompletterande bestämmelser kunna finnas önskvärda. Med hänsyn till de undersökningar i ämnet, som för närvarande pågå inom socialstyrelsen och 1941 års befolkningsutredning, finner jag det emellertid icke lämpligt att nu framlägga något ändringsförslag på basis av de förslag, som framställts av besparingsberedningen eller av fullmäktige i riksbanken. Jag är alltså ej beredd att nu förorda ändrade bestämmelser i syfte att vinna ökad kontroll rörande lånemedlens användning eller någon ny ordning för utseende av ortsombuden och vill ej heller tillstyrka någon ändrad praxis med avseende å förfarandet vid indrivning av till betalning förfallna ränte- och amorteringsbelopp. Likaledes anser jag mig böra uppskjuta ställningstagandet till den ifrågasatta ändringen av bestämmelserna för bosättningslåns amortering därhän, att varje inom äktenskapet fött barn skulle medföra en viss nedsättning av lånesumman. Samtliga dessa frågor böra i första hand bliva föremål för övervägande inom 1941 års befolkningsutredning.

Däremot vill jag tillstyrka sådan jämkning i gällande grunder att Kungl. Maj:t

får möjlighet att helt eller delvis medge befrielse från skyldighet att återbetala bosättningslån, om efter länets beviljande läntagarnas försörjningsplikt ökat så att återbetalningen skulle bereda dem synnerliga svårigheter. En sådan åtgärd torde vara av billighetsskäl påkallad och kunna vidtagas utan att resultatet av det på förevarande område pågående utredningsarbetet föregripes.

Lika med utredningen anser jag också att uttrycket »bosättningsföremål» i gällande författning bör kunna tolkas så vidsträckt att lån bör kunna, där så befinner sig av omständigheterna motiverat, utlämnas även för anskaffande av spisar, fasta diskbänkar eller andra likartade hushållsföremål, som äro att hänföra till fast inredning.

Jag övergår härefter till en beräkning av *föreliggande medelsbehov* för nästa budgetår.

Därvid förordar jag i enlighet med vad fullmäktige i riksbanken föreslagit att anslaget till statens bosättningslånefond upptages till samma belopp, som för ändamålet anvisats för löpande budgetår, eller alltså till 3,000,000 kronor.

icke heller med avseende å anslaget till statens bosättningslån: ersättning åt ortsombud ifrågasätter jag någon ändring. Jag beräknar alltså medelsbehovet till 27,000 kronor.

Anslaget till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken har för vart och ett av budgetåren 1940/41 och 1941/42 varit upptaget till 50,000 kronor, medan de verkliga utgifterna för förstnämnda budgetår uppgått till omkring 63,200 kronor. Då man knappast kan räkna med någon större nedgång i utgifterna för berörda ändamål under nästa budgetår, hemställer jag att anslaget nu upptages till 60,000 kronor.

Något anslag för anordnande av en konferens med ortsombuden finner jag mig i nuvarande läge icke böra föreslå. Däremot tillstyrker jag, att för rådgivningsverksamhet med avseende å bosättningslånen anvisas ett anslag av 15,000 kronor, att av Kungl. Maj:t disponeras i huvudsak enligt de riktlinjer, som förordats av 1941 års befolkningsutredning. Anslaget, som bör vara obetecknat, torde kunna rubriceras statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna av mig förordade ändrade grunder för statliga bosättningslån;

dels ock för budgetåret 1942/43 anvisa

a) under femte huvudtiteln

1) till *Statens bosättningslån: Ersättning åt ortsombud* ett *förslagsanslag* av 27,000 kronor;

2) till *Statens bosättningslån: Ersättning åt riksbanken* ett *förslagsanslag* av 60,000 kronor;

Kungl. Maj:ts proposition nr 180.

- 3) till *Statens bosättningslån*: *Viss upplysningsverksamhet* ett anslag av 15,000 kronor; samt
- b) under *Kapitalinvesteringar*, *Statens utlåningsfonder*, till *Statens bosättningslånefond* ett *reservationsanslag* av 3,000,000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Bertha Klemedtson.
